

kísérletben a rendkívüli teljesítményszintet nem sikerült megtartania. Ebben a viszonyításban az 1980-as öt írás együttese a több mint egy évtizeddel előbb fogantak alatt marad, bármennyi is benne egyébként a nyilvánvaló érték, mely az egész József Attila-irodalmat jelentékenyen gyarapítja. (Tankönyvkiadó, 1982).

FÜLÖP LÁSZLÓ

ÚTBAN A FÁBRY-SZÖVEGKRITIKAI KIADÁSHOZ

FÁBRY ZOLTÁN ÖSSZEGYŰJTÖTT ÍRÁSAI 1–3. KÖTET

Az elmúlt esztendőkbén rendkívüli mértékben megszaporodtak a Fábry-életművet feltáró, azt teljesebbé tevő kiadványok; fel is gyorsult e tevékenység. A mérleg: négy esztendő leforgása alatt hat kötet. Ezek: 1978.: Fábry Z. válogatott levelezése 1916–1946.; 1980.: megindul Fábry Z. összegyűjtött írásainak kiadása; ugyanez évben Budapesten megjelent a legteljesebbnek mondható, vaskos Fábry-bibliográfia (Reguli Ernő); 1981.: Az Út-antológia; 1982.: Fábry Zoltán összegyűjtött írásainak 3. kötete is az olvasó kezébe került.

A Madách Kiadó, illetve az összegyűjtött írások összeállítója, Fónod Zoltán e sorozatot hat-nyolc kötetre tervezi. Minden esztendőben egy kötet kerül a kirakatba. Arra a kérdésre, hogy e kiadássorozattal teljesek tekinthető-e a Fábry-oeuvre? – végeredményben igennel kell válaszolnunk. Tulajdonképpen az ismeretlen Fábry Zoltánt állítják elének e kötetek. A befejezettséget illetően már nem mondható egyértelmű *igen*. Azért nem, mivel a sorozat, célkitűzésének megfelelően válogatás. Nagyjából – az eddigiekből megítélhetően – a Fábry-életmű periodizációját követi nyomon a maga sajátos szöveggondozói módszerével Fónod Zoltán. Az eddigi kötetek az alábbi periódusokat ölelik fel: 1. 1920–1925.; 2. 1926–1929.; 3. 1930–1933. Mindhárom kötetben újságcikkek, tanulmányok szerepelnek, s ha figyelembe vesszük, hogy Fábry Zoltán elsősorban publicista volt, tehát napilapokban, folyóiratokban jelentek meg írásai, akkor a teljességet tekintve kibontakozik az első másfél évtized Fábry-oeuvre-je. Tulajdonképpen csak az *Európa elrablása* (1966) egynemű kötet, s nem cikkekből összeállított könyv. Korábban, sajnos, az is előfordult, hogy egyazon cikk – variánsként is – több kötetben, ismétlődve jelent meg. Mindez, persze, nemegyszer sok bosszúságot, félreértést, rosszul értelmezést, sőt értetlenséget eredmé-

nyezett; ami rosszabb – a sok ismétlés a nemkívánatos frázisok tömkelegét hívta életre. Arról nem is szólva, hogy megindult a legenda-gyártás. Fábry Zoltán is elősegítette ezt, hiszen nemcsak vitathatatlan tekintély volt, de – mint közismert – egy témára, az antifaszizmusra koncentrázó publicista:

Szakmai szempontból – talán ez volt egyik legsúlyosabb gond – az általa sajtó alá rendezett, gyakran visszatérő cikkek eredeti környezetükből kiszakítva kerültek az olvasó elé. Fábry Zoltán gyakran visszaemlékezéseire hagyatkozott, és így szaporodhatott a variánsok száma (l. kirívó példaként az *Emberirodalom* c. írását). A szöveg (mint a gondolatiság kifejezője) genezise igen sokszor homályban maradt. Ez is erősítette a körötte kialakult és megcsontosodott legendát; legendák sorozatát.

Fónod Zoltán érdeme, hogy e legenda-sorozatot mintegy lesepri Fábry Zoltán emlékének asztaláról. Munkáját, végeredményben, két-irányúnak jelöli meg. Válogatást, a variánsok figyelembevételével; olyan jegyzetapparátussal, amely szövegkritikai kiadásnak is tekinthető. Az 1. kötet 393–394. oldalán található a részletes útbaigazítás, melyben több ízben is előfordul a válogatás megjelölés.

Az első írás, melyet közöl, az 1920. január 3-án megjelent *A bot* c. írás. Fónod Zoltán Fábry pályájáról, a megjelent írások közlésével, fejlődésképet kíván adni, s ez már tágabb értelemben vett irodalomtörténeti munka is. Hiteles szövegekkel, a genezis pontos megjelölésével. Fónod Zoltán azt főlemlíti, hogy „mivel Fábry Zoltán szerteágazó, gazdag publicisztikai tevékenységet” folytatott, ez lehetetlenné teszi gyakorlatilag minden írásának közreadását. Úgy véljük: ez is válasz arra a kérdésre: teljesnek, s ha igen, mily mértékben tekinthető annak az e kötetekből kibomló Fábry-oeuvre. Fónod Zoltán is – mint eklatáns példát – az *Emberirodalom* variánsait hozza fel példának. Egyben közölve a variánsok leglényegesebbjeit.

Tehát rendkívül körültekintően, filológiaiilag igen megalapozottan adja közre Fónod Zoltán az egyes kötetek anyagát. Nyilvánvaló az a törekvése, hogy letisztítsa a Fábry-életművet a reákródott legenda-törmeléktől. Ez nem kis munka, s jelentős lépéseket jelent a majdani szövegkritikai kiadáshoz vezető úton. Amit nem vett fel, arról megjegyzi Fónod Zoltán: „Nem vettük fel a kötetbe azokat az írásokat, melyek az ún. nacionalista korszakban (az indulás egy-két esztendeje) íródtak ... és eszmei tájékozatlanságra, zavaros szemléletre utalnak ...” E korszakáról egyébként maga Fábry Zoltán is több levelében tesz említést, élete utolsó éveiben.

A közlés – mint Fónod Zoltán folytatja – szöveghű formában történik; csupán a helyesírást egységesítették, s mai helyesíráshoz

igazították. Messzemenően figyelembe vették Fábry Zoltán javításait, az utolsó közléseket stb.

Hallatlanul gazdag kép tárul az olvasó elé az első három kötetből. Egyáltalán a Fábry-gondolat genezise így (időrendben) pontosan nyomon követhető; a Fábry-szuggerálta, s oly nagy hatású tipológia – ezt nem győzzük hangsúlyozni – háttérbe szorul. Így elő is készíti – akarva-akaratlan – e kiadás a várható és teljességre töre Fábry-monográfiát.

Vannak persze – előzetes – aggályok is. Nem nehéz megjósolni, hogy más okok miatt, mint a kezdeti évekre jellemzőek voltak, a következő kötetek (tehát az 1934-el kezdővel) filológiai munkája nem lesz könnyű; még akkor sem, ha az ismertebb Fábry Zoltán írásairól lesz szó. Hiszen a növekvő fasizmus egyre szorítóbb éveiben Fábrynak egy-egy írást több variánsban is ki kellett dolgoznia; vagy az eredeti a közöltől eltérő volt. De ez a következő évek gondja lesz.

A stílusvizsgálatnak is nagy nyeresége lesz e sorozat, hiszen már e három kötetből is kitűnik, hogy mily élesen elkülönül az 1. kötet tematikája és szemléletmódja, stílusa és a hangneme pl. a 3.-étól. A nagy váltást, a szemléleti cezúrát a második kötetben találjuk. Nem lesz haszontalan e köteteket sajtótörténetileg is forgatni; meglehetősen világos képet kapunk arról, miként változtak az újságok, a folyóiratok Fábry Zoltán életében. Miként fordult el ő az egyiktől, miközben már jelentkezett számára a másik, az új stb. Ilyenre gondolunk: még írt A Reggel-be, amikor belépett a Korunk, a 100%, a Kassai Munkás, utóbb Az Út, majd a Magyar Nap stb. Fábry Zoltán meglehetősen merészen és élesen veszi a szellemi kanyarokat.

Nemcsak hogy viszonylag teljes és hosszabb időre befejezett sorozat áll majd előttünk (pontosabban egy ily sorozat kötetait tarthatjuk kezünkben), de az időrend letisztítottságában helyére is lehet és kell tenni, pontosítani kell – miként erről Fónod Zoltán szólott – a vitatható Fábry Zoltán-i tételeket. Egyes megállapításaival lehet vitatkozni, akkori tévedései némelyikét sem szabad szépíteni; ám így a támadó fasizmussal szemben egy új világ humánusát állítja szembe Fábry. E kötetekből mindez szépen kikerekedik. Megjelenik az „új realizmus”, a világáigirdalom esztétikai rendszere. E hatalmas szellemi kavargásban csakis az időrend kinosan pontos betartása a lényeges szempont. Az antifasizista publicista és nemzetiségi író, Fábry Zoltán így kapja meg az őt megillető helyet.

Az expresszionizmus nyomait is hordozó, tömör, szuggesztív Fábry Zoltán-i stílus ebbe a szöveggörnyezetbe ágyazva más (a kellő) megvilágításba kerül, mint a tematikai csoportosításnál. A genezis a perdöntő ebben az összefüggésben. Csupán egyetlen példa: Az Út-antológia

(1981) gyakran hiányzó mozaikjait a Fábry összegyűjtött írásai harmadik kötete helyesen és kellően egészíti ki. Aki ezután Fábry Zoltán életművével kíván foglalkozni – annak kezébe megalapozott biztonsággal lehet odaadni az összegyűjtött írások eddig, s bizvást ezután is megjelent, ill. megjelenő köteteit. Hiteles forrásként. Ez méltó Fábryhoz, ez maradandó emlékmű a kortársi utókor részéről. (Madách, 1980., 1981., ill. 1982.).

KOVÁCS GYŐZŐ

EGY ÚJABB ERDÉLYI TANULMÁNYKÖTET ROMÁNIÁBÓL

SŐNI PÁL: ÍRÓI ARCÉLEK

Amióta Illyés Gyula szép szavai nyomán megtanultuk, hogy „tizenöt millió magyarban” gondolkodjunk, kétszeres figyelemmel kísérfük, tanulmányozzuk a szomszéd országok magyar nyelvű irodalmát. Nemcsak a szépirodalmat, hanem a tanulmányköteteket is. Kiss Jenő és Székely János kötete után Sőni Pál könyvében már a harmadik olyan portréorozatról számolhatunk be, amely seregszemlélt nyújt a romániai magyar nyelvű irodalom képviselőiről. Úgy látszik, a bizonyos mértékig belterjessé kényszerült romániai magyar irodalomban a tanulmány, az esszé, az íróportré az önszemlélet, önvizsgálat, öntudat-érzés sajátos műfajává vált. Nemcsak olyan szaktudósok művelik, mint Sőni, hanem költők, próza- és drámaírók is (Deák Tamás, Kiss Jenő, Székely János).

Sőni Pál (1917–1981) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv- és irodalomtudományi tanszékének előadó-tanára volt. Ő írta meg a romániai magyar irodalom történetét elsőként összefoglaló főiskolai tankönyvet (1969). Halála évében megjelent könyvében 26 kisebb-nagyobb tanulmány szerepel, széles írói skálát araszolva át. Modelljei között vannak általunk már rég ismertek (Áprilytól Kunecz Aladáron és Tamási Áronon át Szabédi Lászlóig). Másokkal csak az utóbbi években ismerkedtünk meg közelebről (Deák Tamás, Székely János), és vannak olyanok is, akikre most Sőni könyve hívja fel a figyelmünket (Sényi László, Tóth István, Simon Magda, Huszár Sándor, Tompa István, Varró Ilona). Az életből már eltávozottak, még öregkorukban is termékeny költők és a jövő ígéretei, a folyamatosság bizto-